

Гончаренко Е. П.,

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземних мов для гуманітарних спеціальностей
Дніпропетровського національного університету

КІЛЬКА СЛІВ ПРО ХУДОЖНІЙ ПЕРЕКЛАД

Анотація. Автор статті розглядає художній переклад як продовження творчої особистості перекладача; наголошується теза про відповідність творчої «креативної» манери перекладача стилю та манері письма авторів першотворів.

Ключові слова: художній переклад, мовна особистість перекладача, креативність, індивідуальний стиль, перекладацькі стратегії.

Постановка проблеми. Запропонована стаття – це роздуми автора про художній переклад, який був і залишається філігранним мистецтвом перекладеної мови; про художній переклад як про певне продовження творчої особистості перекладача та продовження життя прозаїчного або поетичного твору в нових словообразах. Недарма художній переклад називають «десятою музою мистецтва».

Виклад основного матеріалу дослідження. Переклад художньої літератури – це майстерність і хист, з ним треба народитися, він десь у тобі в глибині, він цілком природний, невимушений, але водночас працювати над перекладом будь-якого художнього тексту – тяжка, сумлінна, кропітка праця та надзвичайна чутливість до слова. Перекладач художнього твору сам є митцем і як такий мусить відстоювати свій індивідуальний стиль, свої погляди, котрі здебільшого відповідають стилю й манері письма авторів оригінальних творів. Варгою уваги є точка зору російської перекладачки Наталії Трауберг, яка зазначала: «перевод – это ремесло, его можно сравнить с игрой на рояле: если ты делаешь большие перерывы, то много теряешь. Вообще перевод – очень полезное для души занятие, он помогает избавиться от «ячества», снимает проблему «дикого слова» (См. у Ходасевича: «Я, я, я, что за дикое слово?») [1, с. 506].

Коли читаємо чудові переклади чи то з класичної, чи то з сучасної літератури, мало хто запитує себе: чому так легко читається твір, чому виникають такі приємні відчуття й ніби живі словообрази, немов ти сам знаходишся серед героїв і береш участь у сюжеті. Відповідь проста – то блискучий переклад завоював наш розумовий простір і вплинув на наші почуття та емоційно-естетичні враження.

Наразі перекладної літератури – і прози, і поезії – досить багато. І як правило, якість художніх перекладів також різна; неоднаковим може бути й емоційно-смісловий результат, той результат, який опановує читача, тому що кожен перекладач надає перекладу щось своє – особисте, свою творчу манеру, свій стиль. Але водночас перекладач не має права закрити собою текст. Справа перекладача полягає в піклуванні про зміст висловленого або написаного. «Take care of the sense, and the sounds will take care of themselves» («Піклуйтесь про зміст, а форма знайдеться») – ця цитата Льюїса Керрола, на наш погляд, якнайкраще демонструє зміст дії будь-якого виду перекладу – і усно-

го, і письмового. Досвідчені викладачі перекладу вчать студентів бачити «крізь текст», активно використовувати економні засоби англійської мови, навіть коли оригінал підштовхує до вибору більш тотожної з ним англійської конструкції. Аксиоматичним вважається, що міра художності перекладу залежить від рівня талану перекладача. І водночас посилання на талант нічого не пояснює [5, с. 51]. І з цим твердженням важко не погодитися. Деякі перекладачі художньої літератури вважають, що «в перекладі головне – слух і талант» [1, с. 505]). Добре відомо, що в царині художнього перекладу багато перекладачів із технічною освітою (маємо на увазі В. Хінкіса, С. Хоружого, Г. Пилипенка, М. Стріху та багатьох інших), дійсно залюблених у літературу й художнє слово, яким удалося підвищити «градус» перекладеного тексту [1, с. 434], донести його до читача так, що іноді неможливо збагнути, а чи читав ти будь-коли щось краще.

У своїй праці, присвяченій проблемам художнього перекладу, на яку і дотепер посилаються перекладачі та перекладознавці, К. Чуковський писав: «Я понял, что хороший переводчик заслуживает почёта в нашей литературной среде, потому что он не ремесленник, не копиист, но художник. Он не фотографирует подлинник, как обычно считалось тогда, но воссоздаёт его творчески... Переводчик раньше всего талант. Для того чтобы переводить Бальзака, ему нужно хоть отчасти перевоплотиться в Бальзака, усвоить себе его темперамент, заразиться его пафосом, его поэтическим ощущением жизни» [9, с. 8]. Згідно з етимологічним словником, талант («счастье, удача», «прибыль, находка», укр. «щастя»), порівняно з талантом («мера веса», из греч. «весы, денежно-расчётная единица» [8, с. 14]). Як можна визначити, хто з перекладачів більш талановитий (у зв'язку з цим згадаємо переклади сонетів Шекспіра, виконані віртуозним перекладачем і версифікатором С. Маршаком і Б. Пастернаком)? Чий переклад є більш повноцінним, правильним, художнім і навіть ідеальним? На наш погляд, «ідеального» перекладу художнього твору не існує, як і не існує «ідеального» портрету. Під час роботи над перекладом завжди можна досягти ще більшої відповідності з оригіналом, відшукати яскраві, виразні риси за допомогою епітетів, метафор тощо.

У розмові про художній переклад постає безліч питань, на які, безумовно, неможливо відповісти обсягом представленої статті, але деякі з них потребують певної уваги. На жаль, наразі ринок видавництва заповнив країну книгами в перекладі перекладачів-початківців, які не тільки грішать неякісними, другорядними, вільними перекладами, а й навіть перекладами «свавільними» [3, с. 193]. «Це буває тоді, – пише вітчизняний науковець В. Литвинов, – коли «перекладач» свавольить, спотворює текст і не зізнається в цьому» [3, с. 193–194]. На наш погляд, причинами такого «сва-

вілля» є, по-перше, недосконале знання своєї рідної мови, по-друге, недосконале володіння мовою, з якої здійснюється переклад, і, по-третє, відсутність відчуття контекстуально-лексичного оточення. Адже для повноцінного, вдалого, правильного перекладу необхідно не тільки «зважувати слова» (вислів Цицерона), а й, як писав М. Любимов, «надо ещё уметь проникать в глубокое, живое, разнообразное значение каждого слова и в таинственную власть соединения тех или других слов» [4, с. 12].

Коли йдеться про повноцінний, правильний або навіть «остаточний» [3, с. 195] переклад, деякі перекладачі-новачки навіть не уявляють, що може бути сила-силенна перекладів давніх і класичних творів. Наприклад, існує сорок п'ять перекладів «Слово о полку Игоревом» російською мовою, тридцять перекладів «Гамлета» російською, трохи менше українською, десять перекладів «Євгенія Онегіна» англійською мовою (не можемо оминати увагою переклад, виконаний В. Набоковим, і розлогий коментар до нього, який налічує тисячу сторінок), п'ятдесят п'ять російськомовних версій вірша Р. Кіплінга «If» і вісімнадцять україномовних перекладів. А над англійською Шевченкіаною працювало понад вісімдесят перекладачів (маються на увазі і представники української діаспори, й англійці, які захоплювалися мелодикою української мови – А. Гончаренко, О. Івах, М. Денисюк, В. Морфіл, Е. Войнич, Віра Річ, Дж. Вір та багато інших). Отже, маємо двадцять інтерпретацій «Заповіту», одинадцять – «Садок вишневий коло хати», декілька варіацій «Зоре моя вечірняя», «Мені однаково, чи буду...», тощо. А щодо перекладів сонетів Шекспіра, то тут уже годі й рахувати. Їх безліч, і кожен із них вважається родзинкою перекладацької майстерності, і в усіх перекладах сонетів використано найкращі еквівалентні відповідники рідної мови.

Важко уявити, що, працюючи над перекладом 130 сонета Шекспіра, С. Маршак, або Б. Пастернак, або І. Франко, або І. Костецький, або О. Тарнавський, Д. Павличко, Д. Паламарчук та інші митці застосовували певні перекладацькі стратегії й механізми. На наш погляд, існує певна спорідненість (соприродность – слово В. Набокова), яка, на глибоке переконання письменника, мусить існувати між автором і його перекладачем. Тільки вона надає можливість останньому створити те втілення (воплощение – слово В. Набокова) оригінала, яке може вважатися справжнім перекладом [2, с. 10].

Інша справа, коли мова йде про «творчу» або «креативну» манеру перекладача [5, с. 53]. Один перекладач може краще, аніж інший, під час перекладу відобразити жах, захоплення або сум, водночас інший краще відтворить задоволення, задрість, біль, тугу. Хтось перекладе «ідеальний», а хтось – «досконалий, бездоганий». Хтось перекладе «червоний», а хтось – «багряний, рум'яний». Деякі дослідники вважають, якщо «надто розвивається/посилається своя «креативність» – розвивається і перекладацька» [5, с. 53] також. У цьому випадку можемо навести безліч прикладів вдалих перекладів, виконаних майстрами слова вищого гатунку, насамперед маємо на увазі І. Франка, Л. Українку, Т. Шевченка, П. Куліша, І. Кочуровського, І. Костецького, М. Зерова, Г. Кочуру, В. Мисика, М. Рильського, М. Бажана, Б. Тена, М. Лукаша, М. Стріху та багатьох інших.

Наведемо декілька прикладів добре відомого й часто цитованого 130 Шекспірового сонета. Це переклади-інтерпретації, переложення, «експериментальні переклади»

[7, с. 36] й адаптовані переклади, виконані видатними українськими перекладачами.

«My mistress' eyes are nothing like the sun;
Coral is far more red than her lips' red;
If snow be white, why then her breasts are dun;
If hairs be wires, black wires grow on her head.
I have seen roses damask'd, red and white,
But no such roses see I in her cheeks;
And in some perfumes is there more delight
Than in the breath that from my mistress reeks.
I love to hear her speak, yet well I know
That music hath a far more pleasing sound;
I grant I never saw a goddess go;
My mistress when she walks treads on the ground.
And yet, by heaven, I think my love as rare
As any she belied with false compare».

(William Shakespeare)

«У моєї пані очі	І багато розкішних
Не такі, як сонце, ні,	Пахоців нам вироста,
І коралі червоніші	Аніж ті, якими дишуть
від пурпури уст її.	Моїй милої вуста.
Коли білий сніг, то певно,	Я люблю її розмову,
Що смаглява в неї груди;	Хоч докладно знаю сам,
Коли волос-дріт, то в неї	Що музика приємніше
Дроти чорнії ростуть.	Гомонить моїм ушам;
Бачив я всілякі рожі –	Як богині ходять, сього
І червонії, й білі теж,	Я не бачив ані в сні;
Та таких на личку в неї	Моя пані, як і всі ми,
Рож ти певно не найдеш;	Ходить просто по землі».

(Переклад Івана Франка)

«Од слонця ніц в очах моєї пані,
Кораль ружанець рожевіш од губ,
Кгдиж сьнієк ест бялим – в неї перса тьмяні,
Кгдиж влос ест дротем – з дроту в неї чуб;
Дамасці ружі, білі і червоні,
Зась видівем – не в неї на щоках,
І більш приємні вшелькі інне вони,
Ніж подиху моєї пані пах.
Люблю я слухати, кгда розмовляєт,
Хоч музика миліші звуки тче:
Не зрівем, як богиня походжаєт –
Моя ж бо пані, йшовши, грунт товче:

Та, пробі, дорожу моїм коханням,
Як та якась – брехливим порівнянням».

(Переклад Ігоря Костецького)

«Моя кохана – не сяйна, як сонце,
Не схожі на корал її уста,
Її коса – не злотне волоконце,
А чорнодроту плетінка густа.
У неї теж не білосніжні груди,
І щоки – не троянди запашні,
Моя кохана дихає, як люди,
А не пахтить, як квітка навесні».

Люблю я голос милої своєї,
Хоч той не музика, що серце рве;
Живуть на небі божественні феї,
Моя кохана на землі живе.
Та найвродливіша вона між тими,
Кого влещать віршами пустими».

(Переклад Дмитра Павличка)

«Її очей до сонця не рівняли,
Корал ніжніший за її уста,
Не білосніжні пліч овали,
Мов з дроту чорного коса густа.
Троянд багато зустрічав я всюди,
Та на її обличчі не стрічав,
І дише так вона, як дишать люди,
А не конвалії між диких трав.
І голосу її рівнять не треба
До музики, милішої мені,
Не знаю про ходу богинь із неба,
А кроки милої — цілком земні.
І все ж вона — найкраща поміж тими,
Що славлені похвалами пустими».

(Переклад Дмитра Паламарчука)

Висновки. Який з наведених перекладів вважається повноцінним, точним, правильним, тотожним оригіналу? Який з перекладів вважається кращим? Щодо останнього питання, то, на наш погляд, висновок робитиме читач.

У сонеті, який переклав Іван Франко, відчувається індивідуальність та особиста «креативність» митця. Переклад Ігоря Костецького ми не можемо назвати перекладом «точним», бо це скоріше «переклад» вільний або навіть своєрідний літературний експеримент, до якого був надто схильний Костецький-перекладач. Іноді здається, що це – пародія, у якій він використав пародійну мову. У перекладі І. Костецького відчувається певна колоризація мови, вплив або запозичення з польської мови та творча «креативність» автора. Недарма К. Чуковський писав: «Художественные переводы потому и художественные, что в них, как и во всяком произведении искусства, отражается создавший их мастер, хочет ли он того или нет» [9, с. 46]. Зрештою, при створенні своїх шедеврів, вищезгадані перекладачі послуговувалися головним перекладацьким принципом: якомога більш повне проникнення в автора, якого перекладають, «спорідненість» із ним, а також бездоганне знання рідної мови з використанням усіх її лексичних, фразеологічних, синтаксичних і стилістичних барв.

У поданих прикладах перекладацькі рішення можна сприймати і як суперечливі, і навіть як експериментальні (маємо на увазі переклад, виконаний І. Костецьким). Варто зазначити, що в перекладі Д. Паламарчука відтворено стильові риси оригіналу «переважно засобами нормативної літературної мови» [6, с. 93]. На наш погляд, сонет у перекладі Д. Павличка виразніший, адже перекладачеві вдалася спроба зберегти естетичність і звучання Шекспірової рими. Франковий переклад сонета можна назвати адаптованим перекладом, навіть близьким до переказу. У цьому перекладі відчувається творча манера письменника: він так бачив, так відчував цей сонет. Водночас засобами української мови Франко відтворив не тільки мелодію англійського сонета, а й внутрішній стан славетного барда. Тож з наведених прикладів робимо висновок, по-перше, письменники-перекла-

дачі несвідомо «нав'язують» авторам, яких перекладають, свою ритмічну і стилістико-тропологічну манеру. Іншими словами, сильна «креативність» цих митців завойовує авторську, реалізується як щось унікальне, заміщує чужі акценти своїми у світосприйнятті. По-друге, на нашу думку, такого перекладу, який і семантично, і стилістично повністю був би адекватний оригіналу, ще немає. І, по-третє, ми не можемо не погодитися з точкою зору В. Литвинова, який вважає, що «переклад – це не віддзеркалення оригіналу, а лише інтерпретація, і все залежить від таланту та ерудиції перекладача. Отож «точних» перекладів не буває» [3, с. 196]. На наш погляд, не буває ані «точних» перекладів, ані «ідеальних». Переклад художнього твору – чи то прозового, чи то поетичного – може бути блискучим. Але в процесі передачі словообразів з однієї мови іншою, з однієї культури в іншу культуру зміни, безперечно, неминучі: щось втрачається, щось залишається, щось додається. Ідеальної, повноцінної відповідності досягти неможливо, але головним є те, що кожний із наведених перекладів не залишає байдужим читача, і, незважаючи на різноманітність перекладацького стилю, «креативності» кожного з митців, особистого мовного чуття та світовідчуття, цим перекладачам усе-таки вдалася спроба зберегти художню індивідуальність Шекспіра, «еквівалентний естетичний заряд» (вислів В. Литвинова), який відкарбувався в чутливій виразності перекладених сонетів.

Література:

1. Калашникова Е. По-русски с любовью: Беседы с переводчицей. – М. : Новое литературное обозрение, 2008. – 608.
2. Кэрролл Л. Приключения Алисы в Стране чудес. Повесть-сказка ; на англ. и русск. яз. – М. : ОАО Издательство «Радуга», 2001 – 317 с.
3. Литвинов В. Про Скільку і Харибду в жанрі художнього перекладу, але не тільки // «Всесвіт» – журнал іноземної літератури, № 7–8, липень-серпень. – К. : Видавничий Дім «Всесвіт», 2005. – 207 с.
4. Любимов Н. Книга о переводе : [сборник] / Н. Любимов. – М. : Б.С.Г.–ПРЕСС, 2012. – 304 с.
5. Сорокин Ю.А. Переводоведение: статус переводчика и психогерменевтические процедуры. – М. : Гнозис, 2003. – 159 с.
6. Стріха М. Улюблені вірші та навколо них / пер. і упор. М. Стріха. – К. : Факт, 2003. – 456 с.
7. Стріха М. Український художній переклад: між літературою та націєтворенням М. Стріха. – К. : Факт-Наш час, 2006. – 344 с.
8. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: в 4 т. / пер. с нем. и доп. О.Н. Трубачёва. – 3-е изд., стер. – СПб. : Терра-Азбука, 1996. – Т. 4. – 1996. – 864 с.
9. Чуковский К. Высокое искусство / К. Чуковский. – М. : Советский писатель, 1988. – 349 с.

Гончаренко Э. П. Несколько слов о художественном переводе

Аннотация. Автор статьи рассматривает художественный перевод как продолжение творческой индивидуальности переводчика; подчёркивается тезис о соответствии творческой «креативной» манеры переводчика стилю и манере письма авторов оригинальных произведений.

Ключевые слова: художественный перевод, языковая индивидуальность переводчика, креативность, индивидуальный стиль, переводческие стратегии.

Goncharenko E. In a few words on artistic translation Summary. The author considers the artistic translation as a continuation of the creative translator's individuality. The present research focuses on the correspondence of the translator's creative manner to the writers' style and manner.

Key words: artistic translation, translator's language personality, creativity, individual style, translator's strategies.